

KAMIL GORZKA

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

SYMBOLE W UJĘCIU FILOZOFICZNYM WOBEC KULTURY I PSYCHIKI

Lech Ostasz, Malwina Marcinişzyn-Jedeszko:
Rola symboli w ęciu psychicznym i w kulturze.
Olsztyn 2016.

Recenzowana książka pt. *Rola symboli w ęciu psychicznym i w kulturze* autorstwa Lecha Ostasza oraz Malwiny Marcinişzyn-Jedeszko jest jedną z pierwszych publikacji ogłoszonych drukiem przez olsztyńskie wydawnictwo „Filozofia – Duchowość – Sztuka”¹. Publikacje wydawane przez bibliotekę „FDS” dotyczą szeroko rozumianych: filozofii kultury, dziedzictwa kulturowego oraz sztuki. „FDS” bierze pod uwagę współczesną wielowymiarowość kultury i nie ogranicza się w ramach swojej działalności wydawniczej do jednego kręgu kulturowego, czyniąc zadość uniwersalności podejmowanych treści, co wyczuwalne jest także w recenzowanej pracy.

Symbol wydaje się czymś, co jest wszystkim doskonale znane – jako jeden z przekaźników, czy też środków komunikacji, towarzyszących człowiekowi od zarania dziejów aż po dzień dzisiejszy. Autorzy publikacji pokazują, że być może jest znany, ale niedostatecznie zrozumiany – ze względu na problemy dotyczące definiowania, klasyfikowania i interpretowania symboli. Z racji tego, że z symbolami mamy do czynienia często, problematykę tę można uznać za dość ważną w odniesieniu zarówno do nauki, religii, jak i codziennej egzystencji. W każdej kulturze występuje multum symboli specyficznych tylko dla niej. Jeśli zaś współwystępują one w różnych kulturach, nabierają rysu uniwersalnego. Kontekst kultu-

¹ W skrócie: „FDS”.

rowy symbolu i jego związek z przejawami kultury zarówno przeszłej, jak i współczesnej warunkuje jego trwanie w czasie w danej przestrzeni w formie i znaczeniu pierwotnym lub nieco zmienionym. Wobec tego symbole jako formy wciąż żywotne warte są pogłębionych analiz semantycznych na gruncie filozofii, psychologii i kulturoznawstwa.

Z takiego właśnie założenia wychodzą autorzy pracy *Rola symboli w życiu psychicznym i w kulturze*. Podanie definicji symbolu na gruncie języka naturalnego i w dyskursie naukowym, obejmującej wiele różnych komponentów, to jeden z podstawowych problemów poruszony w pracy. Autorzy podejmują trud zrealizowania tego zadania w ujęciu filozoficznym. Osiągnięcie postawionego celu, jak wnioskujemy z lektury, jest możliwe dzięki podejściu do przedmiotu w sposób interdyscyplinarny z uwzględnieniem dorobku i wiedzy różnych dziedzin nauki. Autorzy bazują na materiale nie tylko filozoficznym, lecz także psychologicznym, kulturoznawczym, nie abstrahują przy tym od punktu widzenia socjologicznego i religioznawczego. Takie podejście okazuje się godne uwagi i ukazuje wielowymiarowość badanego zagadnienia.

Autorzy – uwzględniając obecny stan badań dotyczący symboli, symboliki oraz procesu symbolizowania, ale także zachowując krytyczne nastawienie względem niego – formułują własną definicję symbolu, wychodząc od źródłosłowa słowa „symbol” i genezy symboli. Definiują go jako:

wyraz stanów psychicznych i umysłowych, komunikat niewerbalny lub wytwór kulturowy wskazujący na cokolwiek, co interesuje człowieka w sposób niewyraźny, słabo dookreślony, ale naprowadzający go szerokokakresowo na coś. Powstaje on wtedy, gdy inne bardziej precyzyjne komunikaty nie mogą wystarczać do wskazywania na zjawiska mgliste, ogólne, gdy nie mogą naprowadzać na pewne przypuszczenia, postulaty czy idee, które mają jednak dla człowieka jakąś ważność lub człowiekowi wydaje się, że mają ważność. Ta ważność nie jest zresztą wtedy sprawdzona pod względem prawdy, lecz tylko pod względem użyteczności czy identyfikacji z czymś, i tylko w jakimś stopniu (s. 12).

Następnie autorzy nakreślają właściwości, jakimi charakteryzuje się przedmiot badań w kontekstach kulturowym i psychologicznym; ukazują relacje, w jakich znajduje się w odniesieniu do innych zjawisk, takich jak znak, język czy obraz (rozdział: *Określenie symbolu i jego pochodzenie*).

Szczególnie wartościowe jest skierowanie uwagi czytelnika na różnice pomiędzy symbolami a innymi rodzajami komunikatów – na płaszczyznach psychologicznej i kulturowej, które do tej pory wymykają się badaczom omawianej problematyki. Symbol bowiem – przez niestaranne definiowanie – najczęściej bywa ujmowany zbyt szeroko. Wówczas jego rolę zaczyna spełniać właściwie wszystko, co może choćby w jakimś najmniejszym stopniu za niego uchodzić. Z tego powodu autorzy przykładają dużą wagę do uściślenia definicji i zaprezentowania poszczególnych właściwości charakteryzujących symbol i wyróżniających go na tle innych komunikatów kulturowych.

Po wstępnych rozważaniach nad pochodzeniem i znaczeniem symbolu dalsze refleksje dokonywane są w warstwie psychologiczno-epistemologicznej. Dotyczą one procesu symbolizacji, a także struktury symbolu i jego statusu w zakresie psychiki ludzkiej (rozdziały: *Proces symbolizacji i struktura symbolu*, *Typy symboli w obrębie indywiduum*, *Status symboli w psychice*, *Modyfikacje symboli w psychice i w umyśle*). Ostasz i Marcinişzyn-Jedeszko zwracają uwagę, że status psychologiczny symboli jest tak samo ważny jak ich status kulturowy. Związanie symbolu węzłem psychologicznym i kulturowym zwraca uwagę na jego znaczącą rolę zarówno dla indywiduum, jak i dla wspólnoty ludzkiej.

Na szczególne słowa uznania zasługuje wprowadzona w omawianej książce koncepcja (metoda) tzw. ‘inwariantów’. Inwarianty – jak się dowiadujemy – „to dyspozycje do określonych zachowań uwarunkowane genetycznie, a w jakimś stopniu uwarunkowane także wychowaniem indywiduum, w tym wpływem społeczno-kulturowym” (s. 47). Zgodnie z przedstawioną teorią inwarianty są sprzężone z symbolami i ogólnie z całym procesem symbolizowania. Na podstawie koncepcji inwariantów autorzy klasyfikują symbole (rozdział: *Katalogowanie symboli*). Dokonują tego zabiegu, biorąc pod uwagę szerokie spektrum symboli pochodzących z rozmaitych kręgów kulturowych, co należy uznać za pożądane podejście do badanego przedmiotu. Ponadto analiza prowadzona przy zastosowaniu własnej metodologii, bazująca na przykładach pochodzących od ludów politeistycznych (Afryki, Europy czy Azji), ale także z religii monoteistycznych (np. chrześcijaństwa czy judaizmu) ukazuje wielowy-

miarowy zakres zjawiska. Autorzy przywołują nie tylko ogólnie znane symbole czy motywy (kompleksy) symboliczne – najczęściej w formie obrazowej – lecz także związki frazeologiczne, a także motywy literackie uchodzące za symboliczne i wpisujące się w przedmiot badań. Zabieg ten wskazuje czytelnikowi na obustronne powiązania symboliki nie tylko z takimi dziedzinami jak psychologia, filozofia kultury czy kulturoznawstwo, lecz także z religią, socjologią czy ludoznawstwem. Wieloaspektowe podejście pozwala szerzej spojrzeć na przedstawiony problem i w obiektywny sposób ująć to, co na pierwszy rzut oka zdaje się ledwie uchwytnie.

Załącznik pracy stanowi aneks zawierający ilustracje obrazujące wykładane treści. Przykłady pochodzą z różnych kręgów kulturowych i religijnych, a opatrzenie ich przez autorów opisem interpretacyjnym jest ciekawe i pociągające dla potencjalnego odbiorcy. Uzupełnienie tymi obrazami filozoficzno-kulturoznawczych analiz daje asumpt do podjęcia indywidualnej próby zinterpretowania różnych symboli zgodnie z metodą zaproponowaną w książce.

Z filozoficzno-psychologicznego punktu widzenia na większą uwagę zasługuje końcowy rozdział pt. *Dyskusja z dotychczasowymi próbami opisu symboli psychicznych*. Po przedstawieniu obecnego stanu badań dotyczących symboli autorzy zwracają szczególną uwagę na przedstawiciela szkoły psychoanalitycznej Carla Gustava Junga, podejmując dyskusję z wyłożonymi przez niego tezami dotyczącymi symboli i zarysowując wobec nich własne stanowisko.

Recenzowaną pracę z pewnością można polecić czytelnikom zainteresowanym rolą symboli we współczesnej kulturze i wielością ich rodzajów.